ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΓΩΜΕΝΟΥ

Το ημερολόγιο ενός Έλληνα στρατιώτη στον πόλεμο της Κορέας

Ιανουάριος-Νοέμβριος 1953

Πρόλογος - επιμέλεια - σχόλια: Γιώργος Καζαμίας

Εισαγωγή: Γιώργος Καζαμίας & Γιάννης Στεφανίδης

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΕΛΛΗΝΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ

Διόρθωση: Σοφία Στέρπη
Εξώφυλλο-σελιδοποίηση: Μαρίνα Μπίτσικα

Copyright © 2004 **Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου**
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Ηλεκτρονική Έκδοση • Απρίλιος 2013
σε συνεργασία των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κύπρου
και του Γραφείου Εκδόσεων, Τομέας Διεθνών Σχέσεων και Προβολής
Υπηρεσία Έρευνας και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συντονισμός: Έλενα Αυγουστίδου-Κυριάκου
Επιμέλεια: Κορίνα Κοιλιάρη
Σελιδοποίηση: Πόπη Πάλμα Κωνσταντίνου

ISBN 960-406-928-4

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΓΩΜΕΝΟΥ

Το ημερολόγιο ενός Έλληνα στρατιώτη στον πόλεμο της Κορέας

Ιανουάριος-Νοέμβριος 1953

Πρόλογος - επιμέλεια - σχόλια: Γιώργος Καζαμίας
Εισαγωγή: Γιώργος Καζαμίας & Γιάννης Στεφανίδης

ΑΘΗΝΑ 2004

Εις όλους όσους υπηρέτησαν
εις το Εκστρατευτικό Σώμα Ελλάδος στην Κορέα

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΓΩΜΕΝΟΣ

Περιεχόμενα

Πρόλογος 15

Εισαγωγή 21
1. Οι διεθνείς επιπτώσεις του πολέμου
της Κορέας (Γ. Στεφανίδης) 21
2. Λήθη και μνήμη: ο πόλεμος της Κορέας και η ελληνική
συμμετοχή στη βιβλιογραφία (Γ. Καζαμίας) 29
3. Βορειοκορεατική εισβολή και διεθνής στρατιωτική
αντίδραση (Γ. Καζαμίας) 42
3.1. Η διεθνής εμπλοκή στην Κορέα
και το Εκστρατευτικό Σώμα Ελλάδος (ΕΚΣΕ) 44
3.2. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Κορέα,
Ιούλιος-Δεκέμβριος 1950 56
3.3. Η συμμετοχή του ΕΚΣΕ στις επιχειρήσεις,
Δεκέμβριος 1950-Δεκέμβριος 1952 62
3.4. Οι επιχειρήσεις στο διάστημα
Ιανουαρίου-Ιουλίου 1953 και το ΕΚΣΕ 64
3.4.1. Το μέτωπο 64
3.4.2. Ο εχθρός: οι Βορειοκορεάτες
και οι «Εθελοντές του Κινεζικού Λαού» 67
3.4.3. Η δράση του ΕΚΣΕ, Ιανουάριος-Ιούλιος 1953 71
3.4.4. Οι κινεζικές επιθέσεις του Μαΐου-Ιουνίου 1953
και το Ύψωμα «Χάρος» 73
3.4.5. Η μάχη του Κουμσόνγκ (Kumsong) (13-20 Ιουλίου) . . 79
3.4.6. Η τελευταία μάχη του πολέμου
(25-26 Ιουλίου) και η ανακωχή (27 Ιουλίου 1953) 81
3.5. Οι απώλειες του πολέμου 82

4. Ο Γεώργιος Παγωμένος και το Ημερολόγιο (Γ. Καζαμίας) 89
4.1. Βιογραφικά 89
4.2. Περιγραφή του Ημερολογίου 92
4.3. Η γλώσσα του Ημερολογίου 93
5. Η καθημερινή ζωή στο ΕΚΣΕ (Γ. Καζαμίας) 97
5.1. Η διατροφή 97
5.2. Οι επιχειρήσεις 100
5.3. Η υγειονομική φροντίδα 103
5.4. Η ανακωχή 104
5.5. Φίλοι και εχθροί 105
5.6. «Αρενάρε» (R&R) 108
5.7. Αποτίμηση 109

Από τη ζωή μου στην Κορέα, 1952-1953 113
Το πρώτο μέτωπο 127
Άσκημα μαντάτα 162
[Η Μάχη του Κουμσόνγκ] 167
[Η Μάχη του Πικεϊόμγ Νιογκ] 174
Ο γυρισμός στη γαλάζια Ελλάδα 191

Παράρτημα Ι: Η κλίμακα διοικήσεως όπου ανήκε το ΕΚΣΕ (Ιανουάριος-Νοέμβριος 1953) 201

Παράρτημα ΙΙ: Άρθρα εφημερίδων – Έγγραφα 203
1. Άρθρο της 28ης Ιουνίου 1953 στην εφημερίδα της 3ης (αμερικανικής) Μεραρχίας Πεζικού *Rock of the Marne*, τεύχ. ΙΙΙ, αρ. ΙΙ, για τη μάχη του προκεχωρημένου υψώματος Χάρι 203
2. Μετάφραση του άρθρου 204
3. Βεβαίωση του Λοχαγού Χρήστου Πετράκη για τη θητεία του Γεωργίου Παγωμένου στην Κορέα 208

Βιβλιογραφία 209

Ευρετήριο προσώπων 221

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Φωτ. 1: Στη Βουλιαγμένη, πριν την αναχώρηση για την Κορέα. Από αριστερά, Δράκος Μουντουφάρης, Αθανάσιος Αναγνωστάκης (γονατιστός), Γεώργιος Παγωμένος, Γεώργιος Γρηγοράκης (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 114

Φωτ. 2: Ο Γ. Παγωμένος στο πλοίο μετά την άσκηση συναγερμού (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 117

Φωτ. 3: Ο Βασίλειος Μανιαδάκης, ομαδάρχης της ομάδας του Γ. Παγωμένου από τις 9 Ιανουαρίου ως τις 22 Απριλίου 1953 (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 126

Φωτ. 4: Υπαίθρια Θεία Λειτουργία με το Στρατιωτικό Ιερέα πατέρα Ανδρέα Χαλκιόπουλο στις 17 Μαΐου 1953 (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 143

Φωτ. 5: Το Προκεχωρημένο Ύψωμα Χάρι. Σε πρώτο πλάνο διακρίνεται ο δρόμος που οδηγούσε στην κορυφή. Πίσω από την κορυφή διακρίνεται το ύψωμα Star που κατείχαν οι κινεζικές δυνάμεις (Φωτογρ. James Jarboe) 148

Φωτ. 6: Το προκεχωρημένο ύψωμα Χάρι τη νύχτα (Φωτογρ. James Jarboe) 155

Φωτ. 7: Ο Ταξίαρχος Βλάσσης συγχαίρει τον Λοχαγό Σκαλτσά, 18 Ιουνίου 1953. Πίσω διακρίνεται ο 3ος Λόχος (Φωτογρ. U.S. Army, PFC J. Jarboe) 158

Φωτ. 8: 18 Ιουλίου 1953: Άνδρες του 3ου Λόχου με άσπρα μαντίλια στο λαιμό. Ψηλά στη μέση διακρίνεται ο Λοχαγός Σκαλτσάς, αριστερά ο υπολοχαγός Αντώνιος Κολοβός και δεξιά ο Ανθυπολοχαγός Χρήστος Καμπαδέλης. Μπροστά Κινέζοι αιχμάλωτοι (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 170

Φωτ. 9: Με ομάδα Κρητικών, 8 Αυγούστου 1953 (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 182

Φωτ. 10: Δεκαπενταύγουστος 1953. Οι Αντισυνταγματάρχες Γεώργιος Κουμανάκος και Ηλίας Πρόκος κρατούν την εικόνα της Παναγίας στη λιτανεία. Ακολουθούν οι άνδρες του ΕΚΣΕ (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 183

Φωτ. 11: Αριστερά, φωτογραφία του Γ. Παγωμένου στην Ιαπωνία. Στο δεξί του ώμο έχει τα διακριτικά των Ηνωμένων Εθνών. Δεξιά, οι Στυλ. Πολεμαρχάκης, Γεώργ. Παγωμένος και Νικόλ. Ανδρεαδάκης σε φωτογραφία στην Ιαπωνία (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 186

Φωτ. 12: Ο Γ. Παγωμένος με συστρατιώτες, μετά την ανακωχή. Εμπρός καθιστοί οι Γεώργιος Παγωμένος και Γεώργιος Τζαγκαράκης (με το μαντολίνο). Πίσω οι Αντώνιος Στρατηδάκης, Ιωάννης Τζελάκης, Νικόλαος Σηφάκης, Ιωάννης Κιαγιάς (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 191

Φωτ. 13: Το πλοίο της επιστροφής, *USNS General Leroy Eltinge* (T-AP154) (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 194

Φωτ. 14: Στο πλοίο, 24 Νοεμβρίου 1953. Από αριστερά, Γεώργιος Παγωμένος, Κουτσαφτάκης, άγνωστος (από το Ρέθυμνο), Γεώργιος Δαουκάκης (Συλλογή Γ. Παγωμένου) 197

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Χώρες που συνεισέφεραν
Τμήματα Στρατού Ξηράς στον πόλεμο της Κορέας 47

Πίνακας 2: Οι ελληνικές αποστολές από
και προς την Κορέα, Δεκέμβριος 1950-Σεπτέμβριος 1953 54

Πίνακας 3: Απώλειες των συμμάχων
στον πόλεμο της Κορέας 84

Πίνακας 4: Απώλειες του ΕΚΣΕ – Νεκροί 85

Πίνακας 5: Απώλειες του ΕΚΣΕ – Τραυματίες 86

Πίνακας 6: Συνολικές απώλειες του ΕΚΣΕ 86

Πίνακας 7: Απώλειες των «λοιπών συμμάχων»
στις επιχειρήσεις της Κορέας 87

Πρόλογος

Πριν μισό και πλέον αιώνα, το μεσημέρι της 15ης Νοεμβρίου 1950, ξεκινούσε από τον Πειραιά το πρώτο απόσπασμα του «Εκστρατευτικού Σώματος Ελλάδος εις Κορέαν» (ΕΚΣΕ), που στελνόταν να πολεμήσει στη χώρα αυτή. Τις ημέρες εκείνες ο πόλεμος φαινόταν ότι θα τελείωνε σύντομα, και έτσι η ελληνική συμμετοχή θα ήταν εν πολλοίς συμβολική. Ωστόσο, η κινεζική επέμβαση που ακολούθησε άλλαξε την πορεία του πολέμου και διέψευσε τις προσδοκίες αυτές. Για δυόμισι περίπου χρόνια, μέχρι την υπογραφή της ανακωχής στις 27 Ιουλίου 1953, συνολικά περίπου 4.700 Έλληνες αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες θα συνεχίσουν να πηγαίνουν, να πολεμούν, να τραυματίζονται και να σκοτώνονται στις επιχειρήσεις της τρίχρονης κορεατικής τραγωδίας, όπως έγινε και με άνδρες από 23 συνολικά κράτη και από τις δύο εμπόλεμες πλευρές.

Παρά το σχετικά μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων – ανάμεσα στους οποίους περιλαμβάνονταν στρατιωτικοί που αργότερα κατέλαβαν σημαίνουσες θέσεις στην ελληνική στρατιωτική ιεραρχία* – η ελληνική συμμετοχή στον πόλεμο της Κορέας μάλλον φαίνεται να καλύπτεται από πέπλο λήθης. Τα

* Στους αξιωματικούς που πολέμησαν στην Κορέα συμπεριλαμβάνονταν ο Διονύσιος Αρμπούζης, ο οποίος με το βαθμό του στρατηγού υπήρξε ο πρώτος αρχηγός ενόπλων δυνάμεων μετά τη Μεταπολίτευση, ο Ηλίας Πρόκος, υπαρχηγός και αργότερα αρχηγός της νεοσύστατης Εθνικής Φρουράς στην Κύπρο το 1964, κ.ά.

πρώτα βήματα της έρευνας και της παρουσίασης κάποιων πτυχών του πολέμου έχουν βεβαίως ήδη γίνει, αποτελούν όμως περισσότερο εξαιρέσεις παρά κανόνα. Ειδικότερα, παρατηρείται το φαινόμενο της απουσίας από τη βιβλιογραφία κειμένων βιογραφικών ή αυτοβιογραφικών από κάποιους τουλάχιστον από τους αρκετές χιλιάδες Έλληνες που είχαν πάρει μέρος στον πόλεμο εκείνο. Το φαινόμενο είναι ενδιαφέρον και παρατηρείται (τηρουμένων των αναλογιών) τόσο στην ελληνική όσο και στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Εξηγείται ίσως στο γενικότερο πλαίσιο της μνήμης και της λήθης του πολέμου, γεγονός που με τη σειρά του δείχνει τη θέση που έχει καταλάβει η κορεατική σύγκρουση στο συλλογικό υποσυνείδητο των Ελλήνων (όπως άλλωστε και των άλλων λαών που συνδέθηκαν με τα γεγονότα εκείνα).

Μέρος του κενού αυτού φιλοδοξεί να καλύψει η παρούσα έκδοση, έχοντας ως πυρήνα (και αφετηρία της έρευνας του επιμελητή της έκδοσης) ένα κείμενο που γράφτηκε τον Ιανουάριο του 1954 από έναν στρατιώτη που πολέμησε στην Κορέα. Πρόκειται για το ημερολόγιο του Γεωργίου Παγωμένου, ο οποίος στάλθηκε στην Κορέα τον Ιανουάριο του 1953 και παρέμεινε εκεί ως το Νοέμβριο του 1953. Έτσι, ο Παγωμένος ήταν παρών τόσο στις πολεμικές συγκρούσεις του καταληκτικού εξαμήνου του πολέμου όσο και στο διάστημα που ακολούθησε την ανακωχή.

Ο αναγνώστης που θα αναζητήσει στο κείμενο νέα ιστορικά στοιχεία, τα οποία να ανατρέπουν τις μέχρι τώρα γνώσεις μας για τον πόλεμο της Κορέας γενικά ή να διαφοροποιούν ριζικά όσα γνωρίζουμε, ειδικότερα για την ελληνική συμμετοχή, θα απογοητευθεί. Στο επίπεδο των γεγονότων, το Ημερολόγιο ουσιαστικά επιβεβαιώνει όσα γνωρίζουμε, διορθώνοντας ή συμπληρώνοντας μόνο σε κάποιες λεπτομέρειες τα ως τώρα γνωστά δεδομένα. Άλλωστε, η σημασία

του Ημερολογίου έγκειται πρώτα και κύρια στην εικόνα που μας δίνει για την καθημερινότητα του στρατιώτη στην πρώτη γραμμή και –κάποτε– στα μετόπισθεν. Αυτή η όψη του πολέμου της Κορέας (όπως άλλωστε και των περισσότερων πολέμων) παραμένει γενικά άγνωστη στη μεγάλη πλειονότητα των αναγνωστών· αυτό ακριβώς το κενό επιχειρεί να καλύψει η έκδοση του κειμένου του Παγωμένου.

Η απόσταση από την εποχή και οι ιδιορρυθμίες της στρατιωτικής εμπειρίας που περιγράφονται στο Ημερολόγιο κατέκτησαν αναγκαία τη συγγραφή της εκτεταμένης Εισαγωγής που προτάσσεται της έκδοσής του. Στόχος της είναι η προετοιμασία του αναγνώστη, ώστε αυτός να έχει ήδη λάβει απαντήσεις σε μια σειρά ερωτημάτων που ανακύπτουν από την ανάγνωση του κειμένου του Παγωμένου. Στο πρώτο μέρος της Εισαγωγής παρουσιάζεται το διπλωματικό και πολιτικό πλαίσιο του πολέμου της Κορέας, ενώ στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένα θέματα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με το περιεχόμενο του Ημερολογίου. Θεωρήσαμε αναγκαίο να προτάξουμε το γενικό περίγραμμα της αποστολής, της διαμονής και της διαβίωσης των ανδρών του ΕΚΣΕ στην Κορέα, αλλά και θέματα σχετικά με την καθημερινή ζωή των μελών του εκστρατευτικού σώματος. Στην Εισαγωγή δίνονται επίσης μερικές βασικές πληροφορίες για την πολεμική δράση του ελληνικού τάγματος στην Κορέα, ιδιαίτερα κατά το έτος 1953, κατά την περίοδο δηλαδή που καλύπτει το Ημερολόγιο.

Μια τελική παρατήρηση αφορά την έκδοση του ίδιου του Ημερολογίου του Γεωργίου Παγωμένου. Παρόλο που οι ειδικότερες παρατηρήσεις γίνονται παρακάτω, θα πρέπει εδώ να δηλωθεί προκαταβολικά ότι έγινε προσπάθεια να διατηρηθεί όσο ήταν δυνατό η μορφή του αρχικού κειμένου. Παρ' όλα αυτά κρίθηκε αναγκαίο να περιληφθούν και οι συμπλη-

ρώσεις και οι επεξηγήσεις που προστέθηκαν αργότερα από τον Παγωμένο. Οι συμπληρώσεις αυτές παρατίθενται με τρόπο ώστε να διακρίνονται στο κείμενο τα διαφορετικά επίπεδα και στάδια της γραφής του.

Ως το 1950 η Κορέα ήταν για τους περισσότερους Έλληνες μια χώρα άγνωστη. Από τη χρονιά εκείνη και για μια κρίσιμη περίοδο βρέθηκαν στη μακρινή αυτή χώρα αρκετές χιλιάδες Έλληνες στρατιωτικοί, άλλοι ως εθελοντές και άλλοι επειδή επιλέχθηκαν μεταξύ των κληρωτών. Κάποιοι από αυτούς δεν επέστρεψαν ποτέ. Άσχετα με τους λόγους της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο αυτόν και τις όποιες ηθικές ή άλλες κρίσεις μπορούμε να εκφέρουμε σήμερα για τα γεγονότα της εποχής εκείνης, μετά από μισό και πλέον αιώνα, η ελληνική συμμετοχή στον πόλεμο της Κορέας αποτελεί αναμφισβήτητα μια σελίδα της σύγχρονης ιστορίας μας –για κάποιους και ένα κεφάλαιο της οικογενειακής τους ιστορίας– που αξίζει να μελετηθεί. Με τα δεδομένα αυτά βέβαια η έκδοση και άλλων κειμένων (ημερολογίων ή και απομνημονευμάτων) Ελλήνων βετεράνων του κορεατικού πολέμου θα αποτελούσε ευπρόσδεκτη συμβολή.

Πριν ολοκληρώσω τον Πρόλογο οφείλω να ευχαριστήσω όσους συνοδοιπόρησαν μαζί μου κατά το μακρύ διάστημα που χρειάστηκε μέχρι να ολοκληρωθεί η έκδοση αυτή.

Πρώτα από όλους, οφείλω ευχαριστίες στον ίδιο το συντάκτη του εκδιδόμενου ημερολογίου Γεώργιο Παγωμένο, που μου εμπιστεύτηκε τις σελίδες της ζωής του. Ευχαριστώ επίσης τη σύζυγό του Στέλλα και το γιο τους Μιχάλη, που υπέμειναν μαζί μας κατά το διάστημα αυτό και στήριξαν με διάφορους τρόπους την προσπάθειά μας. Τους ευχαριστώ επίσης για τις ευχάριστες συζητήσεις μας στο σπίτι τους στο Λονδίνο, όπου μου δόθηκε η ευκαιρία να συμπληρώσω κάποια κενά της ιστορίας.

Ευχαριστώ επίσης τον Ι. Κ. Χασιώτη, ομότιμο καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για την ενθάρρυνσή του να ασχοληθώ με το θέμα, αλλά και για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και υποδείξεις που μου έκανε κατά την τελική προετοιμασία της έκδοσης αυτής.

Το Πανεπιστήμιο Κύπρου, όπου διδάσκω, μου πρόσφερε οικονομική στήριξη για να πραγματοποιήσω δύο ερευνητικά ταξίδια στη Βρετανία προκειμένου να ολοκληρώσω την έρευνά μου. Επιπλέον, μου έκανε την τιμή να συμπεριλάβει το βιβλίο αυτό στο εκδοτικό του πρόγραμμα (στις εκδόσεις *Μεσόγειος*).

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στη σύζυγό μου Αθανασία για τη συνεχή υποστήριξή της και στα παιδιά μου, τον Αλκιβιάδη και τον Αχιλλέα, τα οποία επέδειξαν ασυνήθιστη για την ηλικία τους υπομονή τις μέρες και τις ώρες που, εξαιτίας της έρευνας και της συγγραφής, στερήθηκαν τη –φυσική ή ουσιαστική– συντροφιά του πατέρα τους.

Γ. Καζαμίας
Λευκωσία, Ιούνιος 2004